

Executive Summary

Opdracht en aanpak

Met enige regelmaat wordt in ons land de discussie gevoerd over de waarde en effectiviteit van de kunst. Daarin komt ook de rol van de opleidingen voor de verschillende disciplines in het beroep van kunstenaar aan bod. Is hun kwaliteit aan de maat? Zijn er voldoende of juist te veel van? Kunnen kunstenaars wel hun brood verdienen?

De minister van OCW heeft de HBO-raad gevraagd voor de toekomst van het kunstonderwijs een sectorplan op te stellen. De HBO-raad wilde dat plan tot stand laten komen op basis van een advies, dat een analyse geeft van die toekomst.

Dit advies over die toekomst heeft de commissie zo opgezet dat het zowel de context als de wezenlijke kenmerken van het op te stellen sectorplan voor het kunstonderwijs (KUO) aangeeft. Zij geeft aan welke elementen en actiepunten het sectorplan moet bevatten en welke rollen en verantwoordelijkheden zijn de direct betrokkenen hebben te vervullen. Niet alleen wat en hoe, maar ook wie doet wat. Onder KUO verstaat de commissie de kunstopleidingen binnen het HBO, als ook meer in den brede het aanbod dat zich richt op de kunstpraktijk, waaronder nadrukkelijk de creatieve industrie en het kunstdocentschap.

Omwentelingen in kunst en kunstpraktijk

Het KUO leidt getalenteerde jonge mensen op voor een sector en beroepen die wereldwijd in omwenteling zijn. De kunsten ondergaan immers de wervelwind van technologie, demografie, identiteitsdebatten, nieuwe productiestructuren in creatieve bedrijfstakken en nieuwe wezensvragen van mensen. Ze zijn ook vaak zelf onderdeel van die wervelwind.

De impact van de wereldwijde omwentelingen in de kunsten en de beroepspraktijk van 'de kunstenaar' kent geen statische uitkomst, geen vastomlijnd resultaat. De creatieve industrie ontwikkelt bovendien geheel nieuwe vormen van beroepspraktijk en vragen naar nieuwe creatieve vaardigheden, expertise en ondernemerschap. Van een sterk ambachtelijke en hoogwaardige, maar 'smalle' beroepspraktijk is het werk van de kunstenaar - en ook dat van de docent in kunstvakken - omgevormd naar voortdurend nieuwe combinaties met multidisciplinaire vragen.

Het begrip 'performance', het vermogen op een scheppende manier zijn ambachtelijke kwaliteiten over te brengen, is voor elke kunstenaar cruciaal geworden. Kunstenaarschap wordt niet of niet meer gedragen door 'de baan' die men heeft. De kunstenaar heeft geen werk, hij is zijn werk. En zulk werk is veelal een vorm van cultureel ondernemerschap, want men gaat aan de slag op duizend podia in plaats van één vak te beoefenen.

Profilering en keuzes

Daar de goede mensen optimaal voor opleiden is uitdagend werk. De commissie kijkt dan ook met respect naar wat de opleidingen in het KUO presteren. De kunstopleidingen staan voor de taak om niet alleen te reageren op de dynamiek in de kunsten wereldwijd, maar deze ook te integreren in hun werk, curricula en vooral hun missie. Juist daarin zullen zij zich verder moeten onderscheiden. Die profilering zal samen hangen met de kwaliteiten en competenties waarop men talent selecteert en met de ambities die men wil realiseren.

Elk aanbod van kunstonderwijs verdient daarom een onderscheidend profiel, waarin de gekozen ambitie, oriëntatie, selectiviteit, kennisbasis en relevante omgeving in de kunstpraktijk zijn geïntegreerd. Want als iedereen alles pretendeert te kunnen, zal niemand iets werkelijk realiseren. Middelmaticiteit zou dan de toon zetten.

De hogescholen zullen de consequenties uit die keuzes - zowel individueel als gemeenschappelijk - in het sectorplan moeten willen trekken. Daarbij kan het KUO aansluiting zoeken bij de lijnen die op dit punt in het rapport van de commissie-Veerman zijn getrokken. De kunstpraktijk en het educatieve werkveld kunnen het kunstonderwijs hier niet alleen bij laten. Met de eigen keuzes en profilering van de hogescholen wordt de verbinding met de meest betrokken partijen daarin ook helderder en uitdagender. Het werkveld moet daar - vanuit welbegrepen eigenbelang - zelf meer alert op zijn en actief in willen meedoen als 'coproducent' van de nieuwe talenten en hun loopbanen.

Kwaliteit van onderwijs

Als selectief hoger beroepsonderwijs wordt het KUO gekenmerkt door een voortdurende interactie - en soms ook spanning - tussen drie dragende begrippen en de groeiende verbinding tussen deze drie:

- de kennisbasis voor de opleiding en haar beroepspraktijk en het praktijkgestuurd onderzoek dat daar de verdieping en innovatie van trekt;
- de onderwijsvisie en de concrete uitvoering en innovatie daarvan;
- de verbinding met de kunstpraktijk en de reflectie daarop ten behoeve van de kwaliteit en effectiviteit van het onderwijs.

In de eigen profilering en de verbindingen met de kunstpraktijk moeten de keuzes die daarbij gemaakt worden expliciet tot uitdrukking komen.

Bijzondere aandacht verdient in dit verband de positie en ontwikkeling van de educatieve opleidingen binnen het KUO. De veranderende rol van de docent, van vakleraar naar coach, en de opkomst van nieuwe, vaak interdisciplinaire aspecten van dit vakgebied lijken onderbelicht. De focus ligt meer op formele en ambachtelijke elementen en zo worden kansen gemist op relevantie, samenwerking en innovatie.

De commissie wil dit thema nadrukkelijk ook breder accentueren dan in het licht van de toekomst van het KUO als zodanig. Culturele vorming verdient in de volle breedte van het Nederlands onderwijs meer aandacht en waardering. In het funderend onderwijs voor alle jongeren allereerst, zeker bij participatief kunstonderwijs, het zelf kunnen spelen/zingen/scheppen. De gevolgen van het wegzakken van de culturele vorming laten zich raden. Belangstelling, behoefte en financiële steun zakken weg. Dit is voor de talentontwikkeling en zelfs 'inburgering' van jongeren slecht. En zoiets inspireert jongeren bovendien niet hun talent en hun kansen later in het KUO te leren ontdekken.

Tegelijk zijn er behartigenswaardige initiatieven met brede maatschappelijke steun die hier tegenin gaan. Hier is voor het KUO en zijn docentenopleidingen veel waar men actief en verrijkend op kan inspelen. Het docentschap in de vele educatieve settings binnen en buiten de school is allerminst een 'second best' roeping en toekomstperspectief voor jonge talenten.

Dat verdient een veel ruimhartiger, minder formalistische benadering en meer flexibiliteit in het (kunnen) inspelen op de kansen voor dit vak.

Input voor het sectorplan

De commissie gaat er van uit dat de hogescholen het sectorplan gaan benutten om de conclusies te formuleren die elk van hen trekt uit hun vermogen zich daadwerkelijk te onderscheiden: zijn de focus en kritische massa voor de noodzakelijke eigen profilering sterk genoeg? En zo niet, met wie en hoe kan dit wel slagen?

Voor het sectorplan zijn daarom de volgende randvoorwaarden essentieel: er moet ambitie uit spreken, die leidt tot expliciete profilering van de hogescholen, het moet de verbinding met de kunstpraktijk als 'coproducent' verdiepen en zo impulsen geven aan de innovatie van de hogescholen. Daartoe zal het sectorplan heldere afspraken moeten bevatten over wie wat gaat doen om dit samen waar te maken.

Voor het thema **ambitie** zijn de centrale aanbevelingen voor het sectorplan:

- De hogescholen zullen de keuzes die zij maken vanuit hun ambities expliciet maken in de profilering van de opleidingen, zowel op bachelor- als masterniveau, naar hun inhoudelijke, artistieke oriëntatie en kwaliteiten.
- De hogescholen zorgen daarbij voor explicitering van de doelen en werkwijze van de opleidingen voor de studenten en hun talentontwikkeling. Zowel in ambachtelijke zin als ten aanzien van hun andere professionele competenties op de 'duizend podia' van vandaag en morgen. In het bijzonder gaat het om:
 - hun verdergaande artistieke ontwikkeling als vorm van leven lang leren;
 - de ontwikkeling van hun reflectieve kwaliteiten en competenties;
 - de confrontaties met de verscheidenheid van de kunstpraktijk gedurende de studie.

Voor het thema **profilering** zijn de centrale aanbevelingen voor het sectorplan:

- De hogescholen zullen de profileringkeuzes van hun KUO-opleidingen bij de gewenste verdergaande differentiatie van het hoger onderwijs actief benutten, zowel binnen het HBO als in coproducties met MBO, WO, buitenschoolse educatie en levenlangleren-vormen.
- Daarbij zorgen zij voor een onderscheidende vertaling van die profilering ten aanzien van het praktijkgestuurd onderzoek, onderwijsvisie en uitvoering, en coproducties met de kunstpraktijk voor elke opleiding in het KUO. Een dergelijke vertaling kan niet zonder een herbezinning op de rol en positie van de vooropleidingen.

Voor het thema **verbinding** zijn de centrale aanbevelingen voor het sectorplan:

- De hogescholen zetten zich in het bijzonder in voor de verkenning van en netwerkvorming met (nieuwe) partners als 'coproducers' die passen bij de profielen die de hogescholen met kunstonderwijs voor zichzelf en samen formuleren en expliciteren.

- Een extra accent leggen zij op de relaties binnen het HBO en WO met de docentenopleidingen en op het praktijkgestuurd onderzoek ter verhoging van de effectiviteit en kwaliteit van deze opleidingen.

Voor het thema **innovatie** zijn de centrale aanbevelingen voor het sectorplan:

- De hogescholen formuleren de conclusies die elk van hen trekt uit hun vermogen tot innovatie en profilering: zijn de focus en kritische massa voor de noodzakelijke eigen profilering en kwaliteitsambities sterk genoeg? Zo niet, met wie en hoe kan dit wel slagen?
- De hogescholen gaan nadrukkelijk werk maken van de professionalisering van de eigen organisatie, de staf daarbinnen en het docentschap binnen het KUO.

Eigenmeesterschap en regie

De commissie formuleert bij haar aanbevelingen tevens haar opvatting over wie zich daarbij waaraan zou moeten wijden. Het is allereerst aan de hogescholen individueel en gezamenlijk hun conclusies uit het advies van de commissie te trekken en concreet in het sectorplan te vertalen.

De commissie ziet drie partijen die hier in eigen kring en met elkaar tot afspraken dienen te komen over hun rol en verantwoordelijkheid:

- De hogescholen, zowel zij die KUO aanbieden als de overige.
- De kunst- en cultuursector en hun vertegenwoordigers, waaronder ook nieuwe partners van het KUO in de beroepspraktijk van deze tijd.
- De overheid, in het bijzonder de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

De HBO-raad draagt zorg voor de totstandkoming van het sectorplan. Hij ondersteunt de concrete uitwerking en implementatie daarvan door de inrichting van een regieorgaan. Hierbij kan aangesloten worden bij de uitwerking van aanbevelingen van de Commissie-Veerman tot meer profilering en differentiatie. Het KUO zou een uitstekende rol kunnen vervullen als 'springplank' van deze ideeën en daarin dit advies en het sectorplan inzetten op weg naar een daadwerkelijke invulling van de wenselijke differentiatie en profilering. Een dergelijke rol vereist dat OCW zowel beleidsmatig als financieel ruimte laat om langs deze weg tot feitelijke profilering en differentiatie te komen. Het vereist daarmee ook een constructief samenspel van regieorgaan, HBO-raad en OCW.

De commissie vraagt nadrukkelijk aandacht voor het feit dat op verschillende belangrijke onderwerpen ten aanzien van het KUO en de kunstpraktijk weinig of geen adequate informatie, analyse of inzichten beschikbaar zijn. Voor de ontwikkeling van een grondig en onderbouwd beleid van de instellingen zelf, de sector en het hoger onderwijs als geheel, en van de betrokken overheden als OCW, SZW en anderen is zoiets niet acceptabel. Een spoedige en door deze partijen gezamenlijk gedragen aanpak hiervan zou dan ook deel van het sectorplan moeten zijn.